

PAPER DETAILS

TITLE: Romen, Sirp ve Türk Romanında Hurrem Sultan

AUTHORS: Abide DOGAN

PAGES: 60-72

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/987124>

ROMEN, SIRP VE TÜRK ROMANINDA HURREM SULTAN*

Doç. Dr. Âbide DOĞAN**

Özet: Tarih, sebep ne olursa olsun -tarihînin canlı ve devamlı olmasını sağlamak, günün meselelerini tarihî atmosfere taşıyarak ele almak vb.- her devirde yazarların ilgi duydukları konular arasında yer almıştır. Tarihî olaylarda bazı tarihî renkli şahsiyetler, özellikle padişahlar, şehzadeleri, valideleri, kadınları, bunların kapalı kapılar ardındaki yaşamları, taht kavgaları, saltanat mücadeleleri gibi konular, yazarlar için hazır malzeme olmuştur. Hurrem Sultan da bu şahsiyetlerden biridir. Cariye olarak geldiği sarayda Haseki Sultanlığa kadar yükselen Hurrem'in saltanat macerası Türk yazarların olduğu kadar yabancı yazarların da ilgisini çekmiştir. Bu yazarlardan ikisi Romen V. Boteni Stircea ile Sırp Radovan Samarcic'tir.

Bu yazıda Romen, Sırp ve Türk romanında Hurrem Sultan'ın nasıl ele alınıp değerlendirildiği gösterilmeye çalışılmıştır. Yazarların bu tarihî gerçeklere büyük ölçüde bağlı kaldıkları romanlarında Hurrem'e bakış açılarında bazı farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Bununla beraber Hurrem'in kişilik yapısıyla ilgili özelliklerin -kıskanç, zeki, hırslı, büyücü, entrikacı, sinsî, kurnaz, cazibeli, emellerine ulaşmak için herşeyi göze alışı, acıma hissini kaybetmesi, "ezmezsem ezilirim" prensibini benimsemesi vb.- üç romanda da aşağı yukarı ortak olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Hurrem Sultan, Romen, Sırp, Türk romanı.

Summary: Whatever the reasons as such quaranting liveliness and continuity, promoting curiosity toward history, treating present day issues within historical perspectives, history has been one of the discipline that attracted the attention of writers for centuries. Historical events, some prominent historical people particularly sultans, their princes, mothers as well as wives, their lives behind the closed doors, fighting for the throns and sultanhip have been the issues that formed ready material for many writers. Hurrem Sultan is one of these personalities. Hurrem Sultan who came to the Saray as a cariyeh and later she promoted to Haseki Sultan, Hurrem's throne adventures have been attracted the attention of Turkish as well as foreign writers. Among these writers two of them are Romanian V. Boteni Stircea and Serbian Radovan Samarcic. In this article an attempt is made to show how Hurrem Sultan has been treated in the Romanian, Serbian and Turkish novels. It seems to be slightly different views of various writers in treating Hurrem in their novels that we strictly

* Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi IV. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur (28-30 Mayıs 1998).

** Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

based on historical realities. Besides these, there appears to be great similarities in all three novels on Hurrem's features that form her personality as such jealous, clever, cunning, determined, magician, entric, doing whatever necessary to achieve her goals, lost feeling sorry, accepted the principle pressing hard on others in other not to be pressurised.

Keywords: Hurrem Sultan, Romanian, Serbian, Turkish novel.

Yazarların ilgi duyduğu konulardan biridir tarih. Tarihî olay ve şahsiyetler, özellikle padişahlar, mazlum şehzadeleri, anaları ve Haseki Sultanlığa yükselmiş kadınları, bunların saltanat tutkuları ile çevirdikleri entrikalar bazı yazarların vazgeçemedikleri malzemeler olmuşlardır.

Popüler edebiyat alanına giren tarih konulu roman, hikaye ve tiyatro eserleri yazılmasının birçok yararı vardır¹. Bir defa bu tür eserler okuyucuyu yaşamadığı, bilmediği bir dönemin, bir atmosferin içine sokarak, geçmişini yeniden gözden geçirmesine imkân verirler. Tarihin halihazır içinde canlı ve devamlı olmasını sağlamak, tarihe karşı merak uyandırmak bu tür eserlerin bir başka yararıdır. Oflozoğlu'nun ifadesiyle "Tarih, zaman içinde akıp gideni alıkoymaya çalışır; tiyatro, genellikle sanat ise bu alıkonmuşu zaman üstü bir yere, zamanın dördüncü boyutu diyebileceğimiz sonsuzluk katına çıkarma çabası güder. Sanatın bize açtığı bu dördüncü boyutu duyarken, zamanın öbür boyutları olan geçmiş, şimdi, gelecek erir, kaybolur" (Oflozoğlu 1985: 13).

... Tarihî konular yazarlar için bir kaçıştır. Herhangi bir sebepten dolayı -bu sebep sansür, kararsızlık, şahsi çıkarların zedelenmesi endişesi vs. olabilir- yaşadığı günün meselelerini ele alamayan yazar, günün meselelerini tarihî atmosfer ve kadroya nakleder (Enginün 1983: 129).

Biz bu yazımızda, hem yaşadığı devirde hem de ondan sonra üzerinde çok konuşulup yazılmış renkli bir şahsiyetten, Hurrem Sultan'dan, onun üzerine yazılmış bazı eserlerden sözedecek, yazarların onu nasıl ele alıp değerlendirdiklerini göstermeye çalışacağız. Ancak, konuya girmeden önce, romanlarda anlatılanların daha iyi anlaşılabilmesi için Hurrem Sultan'ın hayatı hakkında kısa bilgiler vermenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Asıl adı Roxelane (Rossa, Roza) olan Hurrem Sultan (1504?-1558) Galıçya'da Robotayn (Rogatino) kasabasında bir papazın kızı olarak doğmuş; İstanbul'da, Haseki Sultan olarak ölmüştür. Hayatının ilk yıllarına ait kesin bir bilgi yoktur. Hatta Fransız ya da İtalyan asıllı olduğu iddia edilmiştir. Rus asıllı olduğu ihtimali daha kuvvetli olan Hurrem Sultan, Yavuz Sultan Selim döneminde, Kırımhlılar tarafından tutsak edilerek Osmanlı Sarayına cariyeye olarak gönderilmiştir. Sarayda, neşeli yapısından dolayı kendisine "Hurrem" adı verilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın gözdesi ve hasekisi olmuş, dört erkek ve bir kız çocuğu doğurmuştur. Haseki Sultan konumuna gelince, padişahın önceki hasekisi Mahidevran (bazı eserlerde Gülbahar) Sultan ile arası açılmıştır. Valide Hafsa Sultan'ın ölümünden sonra sarayın tek ha-

¹ Konuyla ilgili olarak bk.: Enginün 1983: 129-139; Yalçın ? : 269-291; Oflozoğlu 1985: 1-14.

kimi olmuş; bu statüsünü kullanarak Mahidevran Sultan'ın, oğlu Şehzade Mustafa ile Manisa'ya gönderilmesini, dolayısıyla İstanbul'dan uzaklaştırılmasını sağlamıştır. Hürrem Sultan kendi oğullarını tahta geçirmek için uzun yıllar çaba sarfetmiş; askerin ve halkın desteklediği Şehzade Mustafa'nın saltanatını engellemek için türlü entrikalar çevirmiş; padişah üzerindeki etkisini de kullanarak olayları istediği şekilde yönlendirmiş; Mustafa ile taraftarı Makbul İbrahim Paşa ve Ahmet Paşa'nın öldürülmesinde önemli rol oynamıştır. "Kehle-i İkbâl" nâmı ile tanınan damadı Rüstem Paşa ve kızı Mihrimah Sultan başta olmak üzere, etrafına topladığı bazı kişileri de entrikalarına ortak eden Hürrem Sultan, Mustafa'nın ölümünden sonra oğlu Bayezid'i tahta geçirmek için uğraşmış, fakat başarılı olamamıştır.

Ölümünden sonra, tahta pek hazzetmediği oğlu Selim geçmiştir (Uzunçarşılı 1975: 357-358, 401-402; Gökbilgin 1950: 593, 1971: 387-388, 1993: 289). Hem yaşadığı sürece hem de öldükten sonra Osmanlı devlet geleneğinde bazı değişiklikler yaptıran Hürrem Sultan, hırsı, zekâsı ve cazibesi sayesinde gelebileceği en yüksek mevkie gelmiş, "ezmezsem ezilirim" felsefesiyle otuz beş yıl sarayda ayakta kalma mücadelesi vermiş, ancak ölüme yenilmiştir. Mezarı Süleymaniye Camii'nin bahçesindedir.

Tarihçilerin O'nun üzerinde birleştikleri nokta, çok güzel olmadığı fakat, cazibeli, akıllı, hırslı, kurnaz ve entrikacı olduğudur. O'nun iki vezir ile bir şehzadenin (Stircea'ya göre Mustafa'nın oğlunun da) öldürülmesinde önemli rol oynadığı, iktidar hırsı yüzünden türlü entrikalar çevirdiği, cihanı titreten Sultan Süleyman'ı yaptığı büyülerle parmağında oynattığı bilinen gerçeklerdendir. İşte bu ve benzeri hususlar Hürrem Sultan'ı ilgi çekici hale getirmiş, yazarların dikkatlerinin de O'nun üzerine yönelmesine neden olmuştur.

Yukarıda Hürrem Sultan'ın edebi eserlere konu edildiğini belirtmiştik. Biz burada ancak üçünden söz edebileceğiz. Bunlar Viorica Boteni Stircea'nın *Hürrem Sultan*, Radovan Samarcic'in *Süleyman ve Roksalena*, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin *Hürrem Sultan* adlı eserleridir².

Burada tarihi konu edinen roman yazarlarının (F. F. Tülbentçi, M. T. Tan, Niyazi Birinci (Y. Bahadıroğlu) Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Mustafa, Selim ve Bayezid'le ilgili romanlarında da Hürrem Sultan'a temas edildiğini hatırlatalım.

İlk olarak Romanyalı kadın yazar V. B. Stircea'nın, 1972 yılında, Mehmet Selim tarafından dilimize çevrilen *Kanuni Sultan Süleyman'ın Gözdesi Hürrem Sultan* (Stircea 1972) adlı romanındaki Hürrem Sultan üzerinde duracağız. Yazar, romanın önsözünde Hürrem'i başkalarıyla karıştırarak şöyle tanıtır:

"Venedikli Safiye Sultan, Rum asıllı Kösem Sultan, Giritli Gülnûş Sultan, Rus Turhan Sultan, sırasında içten pazarlıklı bir tatlılık, sırasında da hesaplı kitaplı bir sinsilik göstererek Osmanlı İmparatorluğu'na ve Saray'a her türlü heveslerini kabul ettirmeyi başarmışlardır.

Fakat bunlardan hiçbiri, doymak bilmez tutkularını doyurabilmek

² Türk edebiyatında Hürrem Sultan'dan bahseden ya da doğrudan doğruya onu konu edinen roman ve tiyatro eserleri yazılmıştır. Bunlardan bazıları: Çorlulu M. Fevzi 1825; Yusuf Niyazi 1325/1909; Asena, 1960, 1982.

için, Kanuni Sultan Süleyman'ın gözdesi Hurrem Sultan kadar şeytanca bir çaba harcamamıştır”(Stircea 1972: 10).

“Türklere ve Türklüğe büyük sevgiyle bakmakta, öbür tarihî romanlarla kıyaslanmayacak ölçüde gerçeklerden yana çıkmakta”³ olduğu bildirilen Stircea'nın, romanında tarihî gerçekliği büyük ölçüde bağlı kaldığı görülür.

Dokuz ana ve birçok alt bölüme ayrılmış olan romanda olay örgüsü Eylül 1520 tarihinde Manisa'da başlayıp İstanbul'da biter. Yirmi altı yaşında, ince uzun boylu, kesin çizgili, güçlü yüzlü Süleyman, babası Yavuz Sultan Selim'in ölüm haberini alır almaz İstanbul'a doğru yola çıkar. Bundan böyle kırk altı yıl Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetecek olan Süleyman'ın taht macerası başlamış olur.

Yazar, “kutsal yapı” olarak nitelendirdiği “Sarayı” ve “Harem”i uzun uzun tanıttığı romanında sözü hemen Hurrem'e getirir. Romanda Hurrem bu adla anılır. Yazar onu şöyle tanıtır: “Galiçya'da küçük bir kasaba olan Robatayn yakınlarından Tatarların kaçırdıkları ve satışa çıkardıkları bir Rus kızıydı. Babası o kasabanın Ortodoks papazıydı” (Stircea 1972: 51).

Hurrem'in geçmişine ait bu bilgi, tarihçilerinkiyle örtüşür.

Yazar, Hurrem'i on beş yaşlarında, sarışın, narin, çok zayıf, iri mavi gözlü, kırmızı yanaklı, etli dudaklı, çekici ve akıllı bir kız olarak tanıtır. Romanın başlangıcından itibaren Hurrem'in hırslı ve hırçın tabiatlı olduğu vurgulanır. Öyle ki, Hurrem Harem'deki ilk gününde kendisiyle alay eden kızlardan nasıl intikam alabileceğini hesaplamaya başlar. Bir yandan da hepsine arkasını döner, Rusça küfrederek, dilini çıkarır, öfkeli bakar.

Hurrem'i, Harem'in yöneticilerinden Daye Hatun himayesine alır ve ona padişahın gözdesi olmak için ne yapması gerektiği hakkında bilgiler verir.

Çok sevimli ve güler yüzlü olan Hurrem, Harem'de attığı şen kahkahalarıyla dikkat çeker. Valide Sultan'ın Hurrem'i hiç sevmeyen hizmetkârlarından biri, gülüşünü şöyle yorumlar: “Onun gülüşünden çekiniyorum. Gerçekte bulanık bir suya benziyor. Dibini hiç belli etmiyor” (Stircea 1972: 74). Nitekim Valide Sultan ona ad seçerken sık sık gülmesinin etkisinde kalmıştır.

Zeki bir kız olan Hurrem göze girmek için, şair Sadi'nin, Kanuni'nin şiirlerinden ezberler. Kendini sanata verir. Harem'deki kızlar onun sabrına hayrandır. O ise ömür boyu mendil işleyerek kafes arkasında yaşamak istemez. Valide Sultan'ın güvenini kazanmaya, hizmetkârları ile Kızlarağası'nı elde etmeye çalışır. Çabaları sonuç vermeyince sabrı taşar ve birgün Harem'de rezalet çıkarır. Planlı hareketinin sonucundan memnun kalır. Çünkü Padişah onunla görüşmek istemiştir. Nihayet beklediği ân gelir ve Hurrem Padişah'a sunulur. O gece, Hurrem'in kimliğiyle birlikte kayıtlara geçer⁴.

³ Romanın (Stircea 1972) arka kapak yazısından.

⁴ Yazar, romanının 51. sayfasında tarih kitaplarında belirtildiği gibi Hurrem'in Rus olduğunu söylemiştir. Ancak, romanın akışını keserek (Stircea 1972: 97-98), Hurrem'in kimliği üzerinde uzunca durur. Buna göre, onun Rus olduğunun hiçbir zaman ispatlanmadığını, aslında milliyetinin hiç de önemli olmadığını, bu dedikoduları kendisinin de çıkarmış olabileceğini kaydetmektedir.

Bir süre sonra Hürrem'in hamile olduğu duyulur. Bunu öğrenen ilk Haseki Sultan Mahidevran, Hürrem'e saldırarak yüzünde turnak izleri bırakır. Olaydan haberdar olan Kanuni, Mahidevran'ı Harem'den uzaklaştırır. Hürrem, Sultan'ın zayıfları koruduğunu bildiği için kurban rolü oynar. Zira o, söylediği her sözü ve yapacağı her davranışı önceden hesaplar; yavru bir panter gibi çeviktir.

Yazar burada Mahidevran'ın davranışını eleştirir. Ona göre, Haseki o sırada Sultanın öfkesini yatıştıran sözler söyleseydi, hayatının akışı, Süleyman'ın hayatı, belki de Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi bile değişecekti.

Hürrem Sultan kurnaz olduğu kadar akıllıdır da. Sultanı elde tutmanın bir diğer yolunun çocuk doğurmak olduğunu bilir. 1522'de Mehmet'i, 1523'te Mihrimah'ı, 1524'te Selim'i 1525'te Bayezid'i ve 1531'de Cihangir'i doğurur.

Hürrem, Süleyman'ın savaş meydanlarında şehit düşmesinden ya da kendini unutmamasından endişe duyar. Sultan'ın ailesi ile saraydakilerin kendini sevmediklerinden emindir. Sultan saltanatını kaybettiğinde başına gelecekleri bilir. Bu aşk, onun mevkii, geleceği, serveti, herşeyidir. Onu elde tutabilmek için sadece fiziksel aşk ve güzellik bağlayıcı değildir. Akıllı olmalı, Süleyman'ın üzerinde düşündüğü konuların da alanına girmeli, hayatına bütünüyle sızabilmelidir. Hizmetkârlarına sık sık "Bir şehzadenin annesi herşeyden haberli olmalıdır" (Stircea 1972: 147) der. Hediyelerle elde ettiği Haremağalarından İmparatorluğun nasıl yönetildiği, bu muazzam idari ve askeri örgütün önemli yönleri hakkında bilgi alır, onları ezberler. Hiçbir zorluğun önünde gerilemez.

Bu sırada Hürrem'e bir rakib çıkar: Makbul İbrahim Paşa⁵. Hürrem onu âdetâ Sultan'dan kıskanır. Hediyelerle ve bazen kadınlığını kullanarak kendine bağladığı görevlilerden sarayda olup biteni öğrenir. Çamaşırcıbaşı O'na İbrahim'in, padişahın yatağının yanındaki yatakta yattığını söylemesi üzerine âdetâ çıldırır. Ondan sonra Sultan'ın eniştesi olan Paşa ile uğraşır. Casuslarından duyduklarını yavaş yavaş Sultan'a ileterek ona karşı cephe oluşturur. Sonunda padişahın eniştesini öldürtmesine vesile olur.

Basit bir kadın rolünü kabul edemediği için kendini daha da yükseltmek tutkusuyla yanıp tutuşan Hürrem yükselmesine mani olacak olan İbrahim gibi Mustafa'dan da nefret eder. Halkın sevgisini kazanan Mustafa hakkında türlü dedikodular çıkararak, ona tuzaklar kurarak öldürülmesine sebep olur⁶.

⁵ İbrahim Paşa'nın Rum veya Hırvat olduğu rivayet edilirse de tarihler daha ziyade Parga gemicilerinden birinin oğlu olduğunu yazar. Türk korsanları tarafından tutularak önce Manisa civarında bir dul kadın tarafından satın alınmış, sonra Manisa Sancakbeyi Şehzade Süleyman'a verilmiştir. Musikiye vakıf, zeki ve hoş sohbetir. Süleyman hükümdar olunca beraberinde onu da İstanbul'a götürmüş, hasodabaşılığa tayin etmiş, Rumeli Beylerbeyi ve Vezir-i âzam yapmış, kendisine geniş selahiyetler vermiştir. Süleyman'ın kızkardeşi ile evlenerek saraya damat olmuş, Sultan'a yakınlığından dolayı Makbul İbrahim Paşa olarak anılmıştır. Şehzade Mustafa'yı desteklediği için Hürrem ile arası açılmış, onun etkisiyle sarayda boğularak öldürülmüştür (Uzunçarşılı 1975: 355-359).

⁶ Şehzade Mustafa, Rüstem Paşa ile Hürrem Sultan'ın entrikaları sonucu, 6 Kasım 1553 tarihinde Konya Ereğlisinde babası tarafından öldürülmüştür. Yeniçerilerle halkın desteklediği, padişah olmasını istediği Mustafa'nın ölümü kamuoyunda büyük üzüntü yaratmış, ardından mersiyeler (15 tane) yazılmıştır. Bunlardan en tanınmış, Taşlıcalı Yahya Bey tarafından yazılan ve yedi bendden oluşan terakib-i bend tarzındaki mersiye'dir (İsen 1993: XCII). Rivayete göre, Rüstem Paşa bu

Entrikayı kendine özgü bir sanat biçimine sokan Hurrem, Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet ve saray geleneklerini de bozmuştur. Örneğin, Süleyman'la evlenmek istemiş, bu arzusunu gerçekleştirmek için önce özgürlüğüne kavuşmuş, sonra nikahlanmıştır. Şehzade Mustafa'nın Manisa'ya atanması gerekirken, oğlu Mehmed'in atanmasını sağlamış, böylece tahtın varislerinin doğal sırasını değiştirmiştir. Ölümünden sonra da, geleneklere aykırı olduğu halde, Süleymaniye Camii'nin bahçesine gömülmüştür. Yazar onun yılmaz ve inatçı kişiliğini kendi ağzından şöyle verir:

“Olmayacak hiçbir şey yoktur. Ben bile, satılık bir et parçasından başka bir şey değilken, Sultan olmadım mı sanki!” (Stircea 1972: 125).

Hurrem her şeyi kendi gücüyle yaratmış, herşeye kendi zekâsıyla sahip olmuştur. Yazara göre, onaltıncı yüzyılın Avrupa saraylarındaki büyük prenseslerin Hurrem'den öğrenmeleri gereken pek çok şey vardır (Stircea 1972: 294). O, mücadele etmek, durmadan didişmek, emir vermek için yaratılmış bir kadındır (Stircea 1972: 328). Kendisine saygı gösterilmesini sağlamayı çok iyi bilir. Buyruk vermekte de son derece başarılıdır. Yazar onun bu konudaki tavrını sarayın en eski hizmetkârı aracılığıyla aktarır:

“Elde etmek istediği bir şey oldu mu, kuzu gibidir. Ama istediği birşeyi reddedecek olursanız, karşınızda bir dişi kaplan kesildiğini görürsünüz” (Stircea 1972: 116).

Hurrem “Osmanlı İmparatorluğunun eşsiz hakimi, dünyayı titreten erkeğini” (Stircea 1972: 132) dize getirmiş, “çok ateşli, renkli, sanki ısırtıcı bir eda ile” (Stircea 1972: 134) konuşarak Sultan'ı mestetmeyi başarmıştır.

Başkalarının sevmediği Hurrem, Süleyman'ın gözünde “yanardağ gibi bir kadındır”. “Ötekilerden hiçbirine benzer yanı yok”tur (Stircea 1972: 136). Süleyman daha da ileri giderek, “Benim için yeryüzünde artık senden başka bir kadın var olamaz” (Stircea 1972: 281) demekten kendini alamaz. O'nun hoşuna gitmekten hoşlanır. Hurrem ise hem ona kuşku salar hem üzüntüsünü dağıtır. Samimi konuşmasıyla sempatisini kazanır. Süleyman, O'nu diğerleriyle karşılaştırdığında bulduğu

mersiyeden dolayı şairi öldürtmek istemiş, oğluna kıymakta tereddüd etmeyen padişah, Yahya Bey'in öldürülmesine razı olmamıştır. Mersiyede olayın asıl müsebbibi olarak padişah değil, Rüstem Paşa ile Hurrem Sultan gösterilmiştir.

“Osmanlı şiir geleneğinde Şehzade Mustafa'ya gelinceye kadar taht kavgalarında hayatlarını kaybeden şehzadeler için yazılmış mersiye rastlanmaz” (Isen 1993: XCI, Şehzade Mustafa-LXXXIX-XCI, Şehzadeler-LXXXIV-CVII). Mersiyenin tamamı için bk. (Çavuşoğlu 1983: 96-105; Uzunçarşılı 1975: 403-404). Kanuni, Mustafa'nın öldürülmesinde Rüstem Paşa'dan şüphelenir. Ancak Hurrem'den asla. Fakat bu olay yaşlı padişahı ömrünün sonuna kadar etkiler. Vicdan azabından kurtulamaz. Edebî eserler bu konuyu da işlemişlerdir. Bk: (Tarhan ?; Asena 1982)

Stircea, romanında Hurrem'in Mustafa'ya önce tuzaklar kurduğunu, fakat başarılı olamayınca planlarını genişçe ve hesaplıca yapıp istediği sonuca ulaştığını yazmıştır. Yazar, Mustafa'nın ölümünün İmparatorlukta dehşetle karşılandığını, asker, ulema ve ozanların cezadan bile korkmadan padişaha bunak demeye başladıklarını, şehzade için mersiyeler yazıldığını, Gabriel Bounin'in bu olaydan esinlenerek Paris'te *Sultan* adlı bir trajedi yazdığını, Almanca, Fransızca ve İngilizce olarak yazılan eserlerde şehzadenin suçsuzluğu ile Süleyman'ın zalimliğinin vurgulandığını, İran Şahı'nın bu olayı padişahın iktidarı üzerinden hiç silinmeyecek bir leke olarak nitelediğini kaydeder (Stircea 1972: 439). Romanda ayrıca Mustafa'nın şehzadesinin de ölümüne yer verilmiştir.

farklı yönünü şöyle ifade eder:

“Hiçbir zaman öteki kölelerin kullandığı çekingen övgü sözlerini kullanmıyor, kendi sıcak yaradılışına uygun ve kendine özgü sözcükler buluyordu” (Stircea 1972: 117).

Stircea, Hürrem’in Sultan üzerindeki etkisini, bazı yazarlar gibi, belinde taşıdığı muskaya, büyücülüğüne bağlamakla kalmaz, güçlü ve başarılı bir Sultan’ın tefferruatla oyalanmayacağı kanaatini de taşır.

Hürrem entrikalarına yardımcı olacak birini bulur. Rüstem Paşa⁷, tam O’na gereken adamdır. Ondaki yükselme arzusunu keşfeden Hürrem birçok projesinde kullandığı Rüstem’i gerektiğinde kollar ve iyi mevkilere getirir. Şehzade Mustafa’nın annesi Mahidevran Sultan ile Kanuni’ye evlat acısı tattıran Hürrem, kendisi de bu acıyla karşılaşır. Tahta çıkmasını arzu ettiği oğlu Mehmet Manisa’da, Cihangir de İstanbul’da ölür⁸. Selim ile Bayezid taht kavgasına tutuşurlar. Hürrem birkaç kez de Bayezid’i babasının ölüm fermanından kurtarır. Bu arada çektiği sıkıntıları, Cihangir’in ölürken ettiği beddualara dayandırır. Sıkıntılar onu yiyip bitirir. Aniden belki de vebadan- otuz altı yıllık hayat arkadaşını geride bırakarak ölür.

Roman, Yavuz Selim’in ölümü üzerine Süleyman’ın tahta çıkışı ile başlayıp oğlu Şehzade Bayezid’in İran’da öldürülmesine; Süleyman’ın Zigetvar’daki ölümünden sonra Selim’in tahta geçmesine kadarki süreyi kapsar. Yani kırk altı yıl...

Ele alacağımız ikinci eser Radovan Samarcıç’e aittir. Yeni Çağ’ın Genel Tarihi ve Sırbistan Tarihi ile yakından ilgilenen, özellikle Balkanlardaki Türk hakimiyetini araştıran Nobel ödüllü tarih profesörü Radovan Samarcıç, *Süleyman ve Rokselana* (1976) adlı eserinde Rokselana’ya belirli bölümlerde yer vermiştir. Birinci Bölüm “Tarihe Yolculuk”un onbirinci konusu “Süleyman ve Rokselana”da, Hürrem Sultan’ın kişiliği bütün özellikleriyle anlatılmıştır. Bu özellikler arasında en çok göze çarpan O’nun kurnazlığı ve akıllı oluşudur. Rokselana, Sultan Süleyman’ı da ömrünün sonuna kadar bu özellikleri sayesinde elinde tutmuştur.

Samarcıç’in eserinde de Rokselana’nın (Samarcıç Rokselana der) bilinen hayat hikâyesi verilmiştir. Doğduğu yer, babasının papaz oluşu, Tatarlarca kaçırılarak İstanbul’a gelişi, Saray’a ve Harem’e girişi, Süleyman’ın gözdesi olma şansına erişmesi, saray entrikalarına karışması, iki vezir ile bir şehzadenin katledilmesinde önemli rol oynaması, sonunda oğulları arasında çıkan taht kavgasına şahit olup üzülmesi gibi bilinen hususlar kronolojik olarak romanesk bir üslupla anlatılmıştır.

Samarcıç eserin belirli bölümlerini Rokselana’ya ayırmasına rağmen, onun

⁷ İsmail Hami Danişment, onun Hırvat asıllı olduğunu, 1544’te tayin edildiğini, I. Sadarettin’in 8 sene 10 ay 8 gün, II. Sadarettin’in 5 sene 9 ay 11 gün olduğunu kaydeder (Danişment 1971: 17). Mehmed Süreyya (1966: 1402) ise Paşanın Arnavud olup Harem’de terbiye gördüğünü, Diyarbakır valisi olduğunu, 1543’te Mihrimah Sultan’la evlendiğini yazar. Rüstem Paşa Kehle-i İkbâl lakabıyla anılır. Bu ismin bir de hikâyesi vardır. O, bitin ikbale yükselttiği adamdır. Habis, çıkarıcı, para için kendini satabilecek yapıda bir insan olan Rüstem Paşa, Hürrem’in sağ koludur.

⁸ Tarihler Cihangir’in Halep’te babasının yanında, ağabeyi Mustafa’nın üzüntüsünden öldüğünü (Uzunçarşılı, 1975: 404) yazarken, Stircea, Cihangir’in İstanbul’da, annesini Mustafa’nın öldürülmesinden sorumlu tutarak ve onu lanetleyerek, üzüntüden öldüğünü; Hürrem’in bu kambur oğlunu hiç sevmediğini kaydeder.

kişilik yapısı üzerinde uzun uzun durmuştur.

Eserde Süleyman'la Rokselana'nın ne zaman tanıştıkları hakkında kesin bilgi yoktur. Samarcîç'e göre bu tanışma 1521 yılındaki Belgrad seferinden birkaç ay önceye rastlar. Eserde Rokselana'nın çok güzel olmadığına, ancak canlı gülüşü ile Süleyman'ı etkilediğine dikkat çekilir. Güzel olmadığını bilen Rokselana'nın, Süleyman'ı kendine bağlaması için bulunacağı hareketlerde çok dikkatli ve kurnaz olması gerekir. O da bunun farkındadır ve Süleyman'la tanıştığı ilk günlerde yaptığı masumiyet rolüyle Sultan'ın ilgisini çekmeyi başarır. Örneğin, Sultan'ın Rokselana'yla ilgilendiğini farkedene ilk eşi Mahidevran, O'na saldırır ve yüzünde tırnak izleri bırakır. Bu olaydan sonra Rokselana'yı yanına çağıran Süleyman, ondan olumsuz cevap alır. Ancak ısrar üzerine huzura giden Rokselana, bu tavrının sebebini soran Sultan'a, kendisinin bir köle olduğunu ve Sultan'a lâıyk olmadığını ifade eder. Bu sözlerden etkilenen Süleyman onu çok temiz ve masum bulur. Saraydan kovulan Mahidevran'ın bu yanlış davranışı Sultan'ın Rokselana'ya bağlanmasına neden olmuştur. Samarcîç bu olayı anlatırken, "Osmanlı Sarayı'nda bu kadından daha etkili başka bir kadın hiç görülmedi" (Samarcîç 1976: 102) der.

Rokselana bir Sultan'ı elde tutabilmek için yapılması gereken herşeyi yapar. Çocuk doğurur, en kısa zamanda Türkçe'yi öğrenir, savaşımlara giden Süleyman'a mektup ve şiirler yazar. Süleyman'ı mektuplarıyla da olsa yalnız bırakmaz. Amacı "gözde" olmaktır. Mektuplarında Süleyman'a olan aşkıdan, yokluğunun verdiği ızdıraptan ve İslâm dinine sığınmasından bahseder. Samarcîç onun bu davranışını yine kurnazlığına bağlar:

"Sultan'ın çok dindar olduğunu bildiği için sık sık İslâm dininden bahseder. Allah kelimesini sık sık tekrarlanmasını belki de bu konuda Kanuni'nin kendisinden şüphelenmemesi için yapıyordu" (Samarcîç 1976: 538).

Rokselana aynı zamanda çok kıskançtır ve Süleyman'ı kimseyle paylaşmak istemez. Onun yanında kendisinden başka herkesi kurduğu tuzaklarla ortadan kaldırır. Örneğin, Süleyman'ın savaş alanından cariye Gülfem'e gönderdiği parfüm kutusunu kırar ve Süleyman'ı da sert bir dille ikaz eder. O günden sonra, Gülfem'in adı bile anılmaz olur. Rokselana Süleyman'ı sadece kadınlardan değil, etrafındaki erkeklerden de kıskanır. Vezir İbrahim Paşa'dan nefret edişi bundan dolayıdır. Ayrıca İbrahim Paşa, Sultan'ın her konuda kendisine danıştığı, hasodabaşısı olduğu için özel durumlarını bildiği ve Rokselana'nın iktidar hırsına engel olan biridir. Bu nedenlerle İbrahim Paşa'yı yok etmek için elinden geleni yapan ve başarılı olan Rokselana, gelecekteki iktidarı için ikinci bir engel olan Şehzade Mustafa'nın da öldürülmesini sağlar.

Rokselana sürekli savaşımlara giden Süleyman'dan, evde kalmasını ve yerine Damat Vezir Rüstem Paşa'yı göndermesini ister ve isteği her zaman olduğu gibi yerine getirilir. Böylece Şehzade Mustafa'yı ortadan kaldırmak için hazırladığı planının gerçekleşmesi kolaylaşır. Rüstem Paşa savaş alanlarından Sultan'a, Yeniçeriler'in günden güne Şehzade Mustafa'ya bağlandıkları ve onun da babasının yerine geçeceği mesajlarını iletir. Bu dedikodulara inanan Süleyman, kendini öldüreceğini zannederek, öz oğlunun öldürülmesini emreder.

Samarciç, eser boyunca Rokselana'nın hiç kimse tarafından sevilmediğini vurgular ve "Herkes ondan ve çocuklarından nefret ediyor, fakat ağızlarını bile açmıyorlar..." (Samarciç 1976: 544) der.

Süleyman, Rokselana'nın ailesi ve yakınları tarafından sevilmediğini bildiği halde onunla evlenmekten çekinmez ve 1534 yılında şeriat nikâhı kıyar. Samarciç bu olayı şöyle yorumlar:

"Birinci Süleyman'a kadar Türk Sultanları bazen evlenirlerdi ve kanun yoluyla sadece yabancı hükümdarların kızlarıyla evlenirlerdi. Bir Osmanlı'nın kanun yoluyla bir cariye-köle ile evlenmesi ilk defa oluyordu. Birçok yazar ve yabancı diplomat Hürrem'in bu başarısını, onun büyücülükle uğraşmasına bağlıyorlar. Sultan'ın yakınları, bu Rus kadınının Sultan'ı bu kadar büyülemesine nasıl izin verdiğini bir türlü anlayamazlar" (Samarciç 1976: 544).

Samarciç'in eserinde Rokselana, iktidar hırsı, kıskançlığı ve kurnazlığıyla göze çarpar.

Feridun Fazıl Tülbentçi'nin (1960) *Hürrem Sultan*⁹ adlı tarihî romanında da olay örgüsü bilinen tarihî gerçeklere bağlı olarak başlar ve gelişir. Hürrem'in bir papazın kızı olduğu ve Tatarlar tarafından kaçırılıp İstanbul'a gönderildiği konusu burada da aynen tekrarlanmıştır. Hürrem'in çalgınlıkları, entrikaları, kıskançlıkları, ihtirasları, kaprisleri üzerinde de durulmuştur. Ancak yazar, bu romanında, diğerlerinden farklı olarak, Hürrem'in yaptığı her işte ferdî davranmadığını, O'na yardım eden akıl hocalarının bulunduğunu vurgulamıştır. Hürrem zekidir, akıllıdır, ama ona akıl veren, başarıya ulaşmasında yardımcı olanlar vardır. Örneğin, sadık ve kurnaz Hazine-nedar Kalfa Nazniyaz, O'nun Harem'de kalmasında ısrar ederek terbiyesini üstlenmiş, her fırsatta onu kollayarak Haseki Sultanlığa yükselmesine zemin hazırlamıştır. Nazniyaz'ın da bu işten menfaati vardır. Hürrem Haseki Sultan olursa ona yardım edecektir. Aynı şekilde Haşim Ağa da Hürrem'in peşinde menfatı icabı koşmaktadır. Haşim Ağa, Hürrem'in memleketlisi Ivan'ın bulunmasına yardımcı olmuş, onu Galata'da bir eve yerleştirmiş, Ivan (sonradan Kara Süleyman) Rum Teologos ve İbrahim Paşa'nın hizmetkârı Behram Ağa'yı bu evde ortak menfaatleri için biraraya getirerek planlarının gerçekleşmesinde onlardan gerekli yardımı almıştır. Hürrem İbrahim Paşa'nın her hareketinden Galata'daki bu teşkilât vasıtasıyla haberdâr olmuş, Sultan'a haklı ve tutarlı gerekçeler sunarak, İbrahim Paşa'nın önce gözden düşmesinde sonra da katlinde önemli rol oynamıştır.

Yazar, Hürrem'e doğrudan doğruya casusluk yapan bu insanlara ve onlara ait özel bilgilere de olay örgüsünde geniş yer ayırmıştır. Bu kişilerden Nazniyaz ile Ivan, evlendirilmek suretiyle mükâfatlandırılmışlardır.

Tülbentçi'ye göre de, Hürrem (bazen de Roksolon) zekâ bakımından diğer kadınlardan üstündür. Lisan kabiliyeti ve öğretilenleri derhal kavraması hayret vericidir. Sultan'a karşı davranışı diğer kızlardan farklıdır. Bu farklılık, Sultan'ın ilgisini çeker. Hürrem, Sultan'ı odasından bile kovmuştur. Gerek bu kovulma hadisesi, ge-

⁹ Bu tarihî roman kitap haline gelmeden önce 1960 yılında İstanbul'da Hürriyet gazetesinde tefrika edilmiştir.

rekse bir cariyeden duyduğu red sözleri ile pervasızca meydan okuyuş Sultan'ı kızdırmak şöyle dursun, memnun eder. Yazar bu durumu şöyle yorumlar: "Çünkü Rok-solan ne kadar hırçınlaşırsa o kadar güzelleşiyordu" (Tülbentçi 1960: 22).

Tülbentçi, Hurrem'in çok güzel olmadığı halde kendine güvendiğini, Sultan'ın gözüne girmek için gayret sarfetmediğini, Haşım Ağa'nın başında nar şerbeti dolu kıymetli bir sürahiyi kırmasını ise kendisine sıkıcı gelen bu hayattan kurtulmak için yaptığı bir hareket olarak yorumlar. Yaradılışı icabı hareketli ve canlı bir insan olan Hurrem için Harem'de mendil işleyerek vakit geçirmek çok sıkıcıdır. Memleketine dönmek ister. Bu yüzden hırçın davranır.

Hurrem sarayda sevilmediğinin farkındadır. En ufak bir yanlış hareket onun sonunu getirebilir. Bu yüzden dikkatli ve de kuvvetli olmalıdır. Nazniyaz'ın verdiği sırları dinler, akılları dikkate alır. Onun tavsiyesiyle peşpeşe çocuklar doğurarak saltanattaki yerini sağlamlaştırır. Padişaha yazdığı mektuplarda bile onun seçtiği kelime ve ifadeleri kullanır. Padişah seferdeyken üzülp oturmaz. İtalyan Hoşdil cariyeden Avrupa tarihî ve coğrafyasını öğrenir. Nazniyaz ve Haşım Ağa'dan devlet ve saray teşkilatı hakkında bilgiler edinir. Padişahın isteği doğrultusunda dinî bilgilerini artırmaya çalışır. Bu gayretleri ileride semeresini verecek, Sultan O'nu devlet işleri konusunda daha iyi bulmaya başlayacaktır.

Tülbentçi de Hurrem'in kıskanç olduğuna dikkat çekerek, "Kadın veya erkek kim olursa olsun, padişaha yakın olan kimselerden hoşlanmıyor, onları kıskanıyordu" (Tülbentçi 1960: 36) der. Hurrem'in en çok kıskandığı kişi, hasodabaşıcısı olarak padişahın mahremiyetine giren "genç ve güzel" İbrahim Paşa'dır. Onu mahvetmek için maddî ve manevî tüm gücünü kullanan Hurrem, casusları vasıtasıyla kendisini izlettirir ve Hatice Sultan'ı Muhsine Hanım'la aldattığını belgeleyerek önce gözden düşmesini, sonra da öldürülmesini sağlar. Romanda Hurrem-İbrahim rekabetine, birbirlerine kurdukları tuzaklara geniş yer ayrılmıştır.

Hurrem'in Süleyman üzerinde nüfuzu vardır. Bunu farkedenden Sultan'ın kızkardeşleri Şahsultan ve Beyhan Sultan, evlenmeleri ve kocalarının tayin işleri konusunda Hurrem'den yardım isterler.

Sultan'ın Hurrem'e hayranlığı yazdığı içten ve güzel şiirlere de aksetmiştir. Daima Hasekisine:

"-İlhamı senden alıyorum, derdi ve sözlerinde samimi idi. En büyük aşkı, ihtirası ve hatta şefkati onda bulmuştu". Hasta yatağına düştüğü zaman, onunla ilgilenen Hurrem'e:

"-Hasekim, ben bu şefkati kimseden görmedim. Sen benim herşeyim, hayatımsın, derdi" (Tülbentçi 1960: 166).

Sultan, Hurrem'i derin bir aşkla sever. Aralarındaki kuvvetli bağı kimse koparamamıştır. Koparmaya cesaret edenler ise, başta İbrahim Paşa olmak üzere, cüretlerini hayatları ile ödemişlerdir. Tülbentçi, onun İmparatorluk'taki yeri ve durumu için şu tesbitte bulunur:

"Padişah'tan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki en büyük nüfuz sahibi, sahibi devlet diye anılan Veziriâzam değil, haseki sultanı. Geniş ve gizli bir teşkilata da malik olan Hurrem, devletin her umuruna rahatça

müdahale edebiliyordu. Akıl hocalarından ders ala ala, ince zekasını işlete işlete, bazan padişahı bile kendi fikirlerine imâle ettiği oluyordu. Buna ait sayısız misaller ve hadiseler vardı. Meselâ, Veziriâzâm Lütü Paşa'nın azlinde oynadığı mühim rolün kimse, hatta padişah bile farkına varamamıştı" (Tülbentçi 1960: 168).

Sultan, "Hurrem'in arzularını yerine getirmekten tuhaf bir zevk duyuyordu" (Tülbentçi 1960: 173).

Onun üzerinde böyle bir etkisi olduğunu bilen Hurrem de yavaş yavaş, sinsi sinsi, emellerine ulaşmaya çalışır. Vezirlerin değiştirilmesi, gözden düşürülmesi, katledilmesi, istediklerinin vezir yapılması gibi hususlar Hurrem'in kontrolündedir âdetâ. Rüstem Paşa'yı vezir yapan kendisidir. Bundan sonra kızı ve damadı Rüstem ile güç birliği yapar. Bu demektir ki, Şehzade Mustafa'nın sonunu hazırlarken yalnız değildir.

Sultan, olanlardan Hurrem'i suçlamaz, hatta bunu aklına bile getirmez. Çünkü:

"Roksolan, koca Osmanlı İmparatorunu büyülemiş, aşkının âdetâ esiri etmişti. Yeryüzünde kendisine ondan yakın kimse olmadığını sanıyor:

- Hurrem benim herşeyim,

diyordu. Belki hakkı da vardı. Fakat bu yakınlık, bir İmparatorun şanlar ve şereflerle dolu olan mazisini lekeliyordu ve belki de daha da lekeleyecekti" (Tülbentçi 1960: 193).

Dünyanın en büyük ve en muhteşem İmparatorunu büyük bir aşkla seven Hurrem, ömrünün son günlerinde kanlı cinayetlerinin günahını hayır müesseseleri kurarak ödediğini zanneder. Sonsuz ihtirasları yüzünden yıpranmış, vicdan azabı maneviyatını sarsmıştır. Rakipsiz olmak için çalışmış ve başarılı da olmuştur. Öldüğünde Süleyman, "Âh, cihânım yıkıldı. Hurrem'im gitti" (Tülbentçi 1960: 212) diyerek üzüntüsünü ifade etmiştir. Tülbentçi de romanında Hurrem'in zalimliği, kıskançlığı, akıllı ve kurnaz oluşu üzerinde durmuş, ancak planlarında ve kararlarında yalnız olmadığını, geniş bir istihbarat teşkilatı ile çalıştığını vurgulamıştır.

Bu değerlendirmelerden sonra ulaştığımız sonuçları (üç eser arasındaki benzeri ve ayrılan tarafları) şöyle sıralayabiliriz.

1. Üç romanda da yazarların tarihî gerçeklere büyük ölçüde bağlı kaldıkları görülür. Fakat, bu durumun eserler açısından bir üstünlük olarak değerlendirilmemesi gerekir. Bazı eleştirmenler tarihî konu edinen edebi eserlerde tarihî gerçeklere uymayı gerekli bulurlar. Halbuki, tarih bilimsel, sanat ise estetik gerçekliği esas almak zorunda olduğundan, sanatçıdan tarihçi gibi davranması beklenemez. Bu romanlarda tarih gerçekliği ön planda olmakla beraber, yazarların Hurrem Sultan etrafında cereyan eden olayların ve kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarını, birbirleriyle olan ilişkilerini derinlemesine irdeledikleri, kişilerle ilgili psikolojik tahlillere önem verdikleri görülür. Her yazarın, özellikle Hurrem'in davranışlarını etkileyen kişilik yapısı üzerinde ayrıntılı olarak

durduğu dikkati çeker.

2. Romanlarda Hurrem iktidar hırsı ile kıvranan bir saltanat tutkunu olarak gösterildiğinden, annelik tarafı ihmal edilmiştir. Stircea ve Tülbentçi'nin romanlarında Hurrem'in kızı Mihrimah'la olan yakınlığı üzerinde çok az durulmuştur. Hatta oğlu kambur Cihangir'i hiç sevmediği, Selim'den hiç hoşlanmadığı belirtilmiştir. Stircea'ya göre, ilk erkek çocuğunu doğuran Hurrem, bu çocuğun kendine sağlayacağı avantajları düşünmüştür. O'nun oğluna sarılmasını yazar şöyle yorumlar: "Bu hareketinde hasis insanın altınlarına sarılmasını andıran bir hava vardı. Bu çocuğun ona neler sağladığını bir kez daha anladı, onun sayesinde hayatın nasıl değiştiğini bir kez daha düşündü" (Stircea 1972: 124-125). Hurrem düşüncelerinde haklıdır. Daha birkaç ay evvel kendi çoraplarını yıkarken, şimdi durum değişmiş, önemli biri olup çıkmıştır. Bu duygu, onun için annelik duygusundan da önde gelir.
 3. Stircea ve Tülbentçi'nin romanlarında Hurrem'in casusları ve akıl hocaları olduğundan sözedilir. Hurrem'i ikbale taşıyan bu casuslar, akıl hocaları Stircea'ya göre Daye Hatun'la Kızlarağası, Tülbentçi'ye göre ise Nazniyaz Kalfa, Haremağası Haşim Ağa, Galata teşkilatından Ivan (sonradan Kara Süleyman), Rum Teologos, Behram Ağa ve Servinaz'dır. Tülbentçi, Hurrem'in istihbarat teşkilatına geniş yer ayırmıştır. Böylece onun, olayları değerlendirirken, karar verirken yalnız olmadığını vurgulamıştır. Stircea ve Samarcıç ise Hurrem'i destekleyenlere hiç yer vermeyerek ya da onları aza indirerek daha güçlü bir kadın imajı çizmişlerdir.
 4. Üç romanda da saflar bellidir: Hurrem ve muhalifleri. İbrahim Paşa, Hatice Sultan, cariye Edadil, Mahidevran (Gülbahar) Sultan tarafında, yani Hurrem'in karşısındadırlar. Tülbentçi buna Şahsultan ve Beyhan Sultan'ı da ekler. Ancak Hurrem'in gücünü farkedenden bu sultanlar sonunda yardımını almak için O'nun safına geçerler. Hurrem'in tarafında olanlar ise yukarıda bahsedilen akıl hocaları ile casuslarıdır. Bunlara damadı Rüstem Paşa ile kızı Mihrimah Sultan'ı da ekleyelim.
 5. Romanlarda Hurrem-İbrahim çekişmesi üzerinde durulurken, daha ziyade Hurrem'in kurduğu tuzaklara dikkat çekilmiştir. Tülbentçi ise diğerlerinden farklı olarak, İbrahim'in Hurrem'e kurduğu tuzaklardan da sözeder. Sultan'ın dikkatini başka kızlara çekerek, Hurrem'i unutmaya için aklına gelen herşeyi yapan İbrahim Paşa her seferinde planları suya düşerek başarısız olmuştur. Hurrem ise Galata teşkilatını İbrahim'in peşine takmış, diğer romanlarda sözü edilmeyen, İbrahim-Muhsine ilişkisini belgelemiş, belgeyi Hatice Sultan'a ve Süleyman'a göstererek, Paşa'nın sonunu hazırlamıştır.
- Samarcıç ise İbrahim Paşa'nın Rokselan tarafından ne gibi tuzaklara düşürülüp öldürüldüklerinden hiç söz etmemiş, sadece Rokselan'ın Sultan'ı dürtmeleri sonucunda Paşa'nın öldürüldüğünü kaydetmiştir.
6. Stircea'nın romanında diğerlerinden farklı olarak Şehzade Mustafa'nın

gözdesi Saynur Sultan ve oğlundan bahsedilir. “Ödağacı Çiçeği” başlıklı bölümünde, Hürrem’in, Şehzade Mustafa’nın şehzadesini nasıl öldürttüğü anlatılmıştır.

Son söz olarak şunu söyleyelim: Tarihin sayfalarına gömülen Hürrem Sultan’a yüzyıllar sonra edebiyatçılar ruh vermiş, O’nu bir kez daha edebiyat yoluyla ebedileştirmişlerdir.

Kaynaklar

- ASENA, Orhan (1960) *Hürrem Sultan*, Dram (3 Perde 5 Tablo), Ankara: M.E.B. Basımevi.
- _____, (1982) *Ya Devlet Başa Ya Kuzgun Leşe*, (2 bölüm), Ankara: Devlet Tiyatroları Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, M. (Haz.) (1983) *Yahya Bey ve Divanından Örnekler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yayınları.
- ÇORLULU, M. Fevzi (1825) *Hürrem Sultan*, İstanbul.
- DANIŞMENT, İsmail Hami (1971) *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınları.
- ENGİNÜN, İnci (1983) “Kösem Sultan’ın İki Edebî Eserdeki Yorumu”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyip (1950) “Hürrem Sultan”, *İslâm Ansiklopedisi V*, İstanbul: M.E.B. Basımevi.
- _____, (1971) “Hürrem Sultan”, *Türk Ansiklopedisi XIX*, Ankara: M.E.B. Basımevi.
- _____, (1993) “Hürrem Sultan”, *Ana Biritannica XI*, İstanbul.
- İSEN, Mustafa (1993) “Şehzadeler”, *Acıyı Bal Eylemek, Türk Edebiyatında Mersiye*, Ankara: Akçağ Yayınları
- OFLAZOĞLU, A. Turan (1985) “Tarih ve Tiyatro”, *Türk Dili*, XLIX, 397, Ocak: 1-14.
- Mehmed Süreyya (1966) *Sicill-i Osmani V*, (Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- SAMARCIÇ, Radovan (1976) *Süleyman Rokselana*, Beograd: Sırpska Knyijevna Zadruga. [Bu eserle ilgili tercümeler Doktora öğrencimiz Melahat Hamza (Makedonyalı) tarafından yapılmıştır].
- STIRCEA, V. B. (1972) *Hürrem Sultan*, (Çev. M. Selim), İstanbul: Milliyet Yayınları.
- TARHAN, A. Hamid (t.y.) *Kanuni’nin Vicdan Azabı*, (b.y.y).
- TÜLBENTÇİ, F. F. (1960) *Hürrem Sultan*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1975) *Osmanlı Tarihi II*, Ankara.
- YALÇIN, Alemdar (t.y.) *Cumhuriyet Devri Türk Romanı I*, Ankara: Ajans Turkuaz.
- Yusuf Niyazi (1325/1909) *Mazlum Şahzadeler yahud Hürrem Sultan*, Facia (4 Perde 6 Tablo), Dersaadet.